



Muutama havainto lapsiperheiden köyhyyden vaikutuksista kuluttajansuojan näkökulmasta

Maija Puomila

Lapsiasiavaltuutetun pyöreän pöydän keskustelu 2.5.2017

Markkinat sekoittuvat ja monipuolistuvat

- **Jakamistalous, alustatalous, vertaistalous**
 - Toimijoilla voi olla monenlaisia rooleja ja kaupallisen ja ei-kaupallisen toiminnan raja hämärtyy
 - Markkinoiden perinteinen työnjako ja sopimussuhteiden osapuolet muuttuvat, kuluttajansuojalainsäädäntö ei välttämättä sovellu
- **Globalisaatio, myyjä voi olla missä tahansa**
 - Lainsäädännöt ja valvonta kuitenkin vielä kansallista
 - Huijaukset yleistyvät, vastuuketjut monimutkaisia ja tavoittamattomissa
- **Digitalisaatio, mahdollistaa markkinoille täysin uudenlaisia toimintatapoja**
 - Sopimusehtojen määrä ja merkitys kuluttajan taloudessa kasvavat
 - Uusia virtuaalisen rahan ja maksamisen muotoja
 - Kuluttajan oman talouden hallinnan perinteiset käytännöt eivät välttämättä toimi. Taloudenhallintaan voi tuki syntyä markkinoilla uusia palveluita.
- **Lähes kaikki arjen toimintatavat muuttuvat sellaisiksi, joissa tarvitaan kykyä yhä vaativampaan abstraktiin hahmottamiseen.**
- **Tärkeää on erityisryhmien tarpeiden ja haavoittuvien kuluttajien tilanteiden tunnistaminen ja kompensointi.**

Köyhyyteen liittyviä kuluttajaoikeudellisia vaikutuksia

- **Köyhä joutuu tekemään kalliimpia sopimuksia huonommilla ehdoilla kuin paremmin toimeen tulevat**
 - Lähes kaikkiin hankintoihin liittyy nykyään määräaikaista tai toistaiseksi voimassa olevia sopimuksia, joiden rakenteella, hinnoittelurakenteilla, muutos- ja irtisanomisehdoilla jne on suuri taloudellinen merkitys.
 - Jos on vakuuksia, luottotiedot kunnossa ja säännölliset / hyvä tulot, pystyy tekemään edullisempia hankintoja (markkinat palkitsevat maksukykyisiä ja rankaisevat varattomia, jotka muodostavat riskin myyjän näkökulmasta).
- **Köyhällä ei ole taloudellisia puskureita tai liikkumavaraa**
 - Köyhän pitäisi olla erittäin kurinalainen taloudenpidossaan sekä taitava kuluttajana (valintojen tekijänä, oikeuksiensa tunnistajana ja hakijana, reklamoijana) ja kasvattajana.
 - Pienikin herpaantuminen voi suistaa talouden ahdinkoon.
 - Perintäkulut kasvattavat pienenkin saatavan nopeasti suureksi, ellei asiaan jaksaa reagoida.
 - Pikavippejä otetaan erityisesti työttömien, yksinhuoltajien ja pienituloisten ryhmissä.
- ✓ Melko kohtuuttomia / epärealistisia vaatimuksia, koska rationaalisesti käyttäytyvää kuluttajaa ei ole (vrt. behavioural economics)
- ✓ Velkaongelmia ratkaisemalla on mahdollista edistää muiden, mm. terveydellisten ongelmien ratkaisemista. Muita ongelmia vaikeampi ratkaista, jos talousasiat eivät ole kunnossa.

Näkökulmia köyhyystutkimukseen?

Välttämättömyyspalvelun käsite kuluttajaoikeudessa

- Kuluttajansuojalainsäädännön näkökulmasta osa palveluista on välttämättömyyspalveluja (universal services), joiden saatavuus ja kohtuuhintaisuus on turvattava lainsäädännöllä (esim. vesi, sähkö, peruspankkipalvelut)

Välttämättömyyspalvelut lasten näkökulmasta

Mitkä asiat ovat lapsen näkökulmasta välttämättömiä? Voisiko niiden saatavuutta turvata jotenkin?

- Hakovirta M, Raijas A (2016) Lasten ja nuorten käsityksiä välttämättömyyskulutuksesta. Nuorisotutkimus 34:2, 19–34.
- Haastateltu 11-12 – vuotiaita lapsia: välttämättömiä ovat kännykkä, polkupyörä, taskuraha, oma huone ja perheen auto, mahdollisuus kutsua kavereita kotiin, säännöllinen harrastus sekä mahdollisuus liikkua ja leikkiä ulkona, minkä vuoksi esimerkiksi lähipuisto ja leikkipaikka olivat heille tärkeitä.
- Haastateltu 14-15 –vuotiaita: kännykkä, taskuraha, oma huone, tietokoneen käyttömahdollisuus, mahdollisuus kutsua kavereita kotiin ja osallistua koulun järjestämälle luokkaretkelle.

Kuluttajaoikeudellisia näkökulmia köyhyystutkimukseen?

■ Haavoittuvan kuluttajan / haavoittuvuuden käsite / haavoittuvuuden vaikutukset

- Kuluttajansuojan piirissä operoidaan heikon (weak) ja haavoittuvan (vulnerable) kuluttajan käsitteillä > tietyissä tilanteissa elinkeinonharjoittajan pitäisi ottaa nämä huomioon / ei voi vaatia samaa kuin keskivertokuluttajilta, > (köyhyydestä johtuvaa) haavoittuvuutta voi kompensoida tunnistamalla ja tukemalla tilanteissa, joissa kuluttajan toimintakyky on rajoittunut.
- Euroopan komissio julkaisi keväällä 2016 aiheesta laajan, empiirisiin aineistoihin perustuvan tutkimuksen, joka toteutettiin kaikissa EU-maissa sekä Islannissa ja Norjassa.
- <http://www.anpdm.com/newsletter/3763439/434159427145415A4171>
- http://ec.europa.eu/consumers/consumer_evidence/market_studies/vulnerability/index_en.htm

■ Kuluttajahaitan / Detrimentin käsite

- Taloudellisilla menetyksillä on suurempi merkitys pienituloisille / köyhille kotitalouksille
- Euroopan komissio julkaissut tänä keväänä tutkimukset kuluttajahaitan luokittelusta ja analysoinnista: http://ec.europa.eu/consumers/consumer_evidence/market_studies/docs/study_consumer_detriment.pdf

■ Kuluttajan roolissa tarvittavat kyvykkyydet / kompetenssit

- Kuluttajakompetenssien oppiminen – kuluttajakasvatuksen strategia
- “The Digital Competence Framework for Consumers (DigCompConsumers)”, suomeksi “Kuluttajien digitaalisen osaamisen puitteet” <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC103155/Ifna28133fin.pdf>